

Архивска грађа о Јеврејима у Србији.

Написао врховни рабин Др. И. Алкалај, Београд.

Кад је реч о Државној Архиви, потребно је укинати ове напомене: Из ове, једине Архиве у старим границама Србије, многи су важни документи, за време Светског Рата, уништени или однети од непријатеља и шиме за навек пропали. Међу њима је био велики број који, непосредно или посредно, говораху о Јеврејима.

Али је добар део баш ових докумената, ретком срећом, спасен од заборавана на тај начин, што су поједини наши научници, радећи пре рата на истраживању наше прошлости и прикуњајући грађу за своје студије, делом је сачували, у својим забелешкама а делом је штампали. У шом погледу нарочиту захвалност дугујемо нашем научнику, уваженом Г. Др. Тих. Р. Ђорђевићу, професору Универзитета, који је обрадио највећи део те предрашне Архиве и већ га објавио у својим културним и историјским списима и расиравама. Од моје стране врло сам му благодаран што сам на овај посао покренуо како инспирисан његовим делима тако и његовим личним упитајем, саветима и подстицањем.

Грађу, овде изнесену, нашао сам у поратној Архиви. Њу није било тешко уочити, јер није била распурена, по разним одељцима, већ беше, скоро сва, уједно скупљена и обележена, у Државној Архиви, под насловом: Јевреји. Има је у 80 писама (докумената). Изабрао сам она међу њима, која су ми се учинила најкарактеристичнија и најважнија за историју и живот српских Јевреја у прошлом столећу Г. Др. Тих. Р. Ђорђевић има, сем ових, још скупљених двајестак поднапака из предрашне Архиве, објављених махом у издањима Академије Наука (Насеља) и другим списима. Он ми је љубазно уступио ову ту грађу да је искористим и да је објасним. Ја сам почео тај већи посао, али сам се одмах уверио да би рад био сувише велики за један чланак у Алманаху, те сам, тешка срца, морао, за сада, одустати од тога, и ограничити се само на штампање ове моје до сада, како мислим, још необјављене грађе. Доцније ћу, користећи се љубазношћу Г. Др. Ђорђевића, разрадити и ову грађу.

По његовом упутству, грађу сам ову распоредио не по предметима, већ по хронолошком реду. У погледу цртања, иницијалнице и правописа, руководио сам се истим начелима којима и Г. Професор Ђорђевић, у својим „Насељима“. Неке сам документе изнео у целини, неке пак само у изводу. Давидова писма, којих има око четрдесет, и која су скоро сва писана на немачком језику,

скупио сам заједно, издвојивши, разуме се, само она што су карактеристична и значајнија. У овом кратком прегледу, позивајући се на објављену грађу, цитирани су бројеви по којима је грађа распоробљена.

* * *

После непуне четири године од другог српског устанка, дакле одмах у првим данима стварања младе српске државе, 1819. године, видимо Јевреје како узимају живог учешћа у привредном животу базалне Милошеве државе Јеврејски живаљ, као мирољубиви елеменат, који је живео у најбољим односима и са Србима и са Турцима, био је најпогоднији и најповерљивији посредник за размену економских вредности у сваком погледу. Двадесетих и тридесетих година прошлога столећа кнежевина Србија нагло се економски подиже и напредује у свима гранама привреде. У тој утакмици и прегаоштву, можемо с поносом констатовати, да су београдски Јевреји играли увек симпатичну и племениту улогу. Тих година Јевреји су чинили једну засебну заједницу која је, несумњиво због тога да би се њиховим радом ојачала земаљска привреда, уживала од књаза нарочите привилегије. Не само, дакле, сва грађанска права, у колико је таквих права уопште било, као и остали, већ и нарочита повлашћења. Књаз их је заштитицавао, јер је видео да су локалне власти биле према њима, често пута, пристрасне и строге, да су оне биле према њима нетолерантне, не желећи их имати у својој средини¹⁾. У тежњи да им учини правду, књаз је наредио да се Јевреји за све своје потребе обраћају њему, а не судовима и властима²⁾. Разуме се да су Јевреји искористивали врло исцрпно ову љубазност кнежеву: они се нису обраћали државноме поглавару само као последњој инстанцији, већ и за најобичније ствари, као н. пр. за наплату дугова, за поштеду у исплати, за концесије, аренде и т. д. Књаз је не само сваку њихову представку узимао пажљиво у поступак, већ се трудио да њиховим молбама увек изађе у сусрет. Јевреји су се радије обраћали непосредно књазу можда и зато, што је такав начин био упрошћен и скопчан са минималним или никаквим трошковима администрације³⁾, а одговоре и одлуке добијали су одмах после 3—4 дана или још истога дана када су и представку подносили. Али има још једна околност због које су се Јевреји смели директно обраћати књазу. Он им је био ближи и приступачнији, јер је он трговао с њима било за рачун државе или за свој лични рачун. О меркантилним односима у којима је стајала Давичова породица са Милошем биће доцније речи. Сад хоћемо да напоменемо да је Милош стајао у пословним везама са неколиким јеврејским фирмама и вршио са њима

¹⁾ Види грађу број 14

²⁾ Грађа број 1.

³⁾ Грађа број 21.

разне трансакције, давао им замашније суме новаца на зајам, правно погодбе за уступања дућана, робе, и т. д.¹⁾ Све је то приближило Јевреје са кнезом. Из овога се, наравно, не може извести да је Милош, под истим или сличним околностима, био другачија према Нејеврејима, али се ми ограничавамо само на његов однос према Јеврејима, пошто нас једино та страна занима, и о њој имамо података.

Према једном списку траженом од Јевреја од стране београдског општинског суда, ради разреза општинског приреза, 1831. год. можемо израчунати колики је био приближан број београдских Јевреја тога доба. По томе списку било их је 176 пореских глава, али општинске власти нису биле задовољне тим списком, налазећи да их има више. Јевреји подносе, накнадно, други, повећани списак, у који су били унесени и служитељи и свештеници и учитељи, али се не зна колики је био. С друге стране проф. Тих. Ђорђевић је нашао у предратној Архиви један арачки тефтер вароши Београда за 1827. год. из којег се види да је те године било у Београду на 239 јевр. харачких глава, 22 особе јеврејских учитеља, попова и ђака²⁾. Узимајући да је број пореских глава био 260, значи да је у Београду било тада око хиљаду триста јеврејских душа.

Јевреји су, као што рекосмо, чинили једну засебну заједницу, засебну целину, не улазећи у друге заједнице као чланови или делови њихови, ма били они из истог staleжа или исте професије. Поред хришћанског трговачког еснафа, они су били засебан трговачки еснаф. Ако је требало учинити какву колективну представку свију трговаца или тражити нешто од кнеза или власти, то је на таквој представи био потписан представник хришћанског еснафа и представник Јевреја. Потпис је његов гласио: <por los mercaderes judios< т. ј. >У име јеврејских трговаца<³⁾. Начин трговања био је двојак: Јевреји су или вршили слободну професију куповине и продаје робе или су узимали под аренду од државе извесну грану привреде. Тако су аренду за тамиз (право туцања кафе) и кантар лицитирали Јевреји до велике висине, добили закуп и тиме користили и свету и државној каси⁴⁾. Јевреји су, обично са стране, били заинтересовани и за право експлоатације пијавица, по разним барама у земљи⁵⁾, и извозили су их у Аустрију, а оданде у Француску и Италију⁶⁾. У почетку су аренде давале на једну годину, а када се лицитанти, бојећи се штете због краткоће времена, нису појављивали, наредбом од 11. марта 1837. год. одређено је да се те аренде лицитирају на

¹⁾ Грађа број 6, 8, 27, 28.

²⁾ Тих Р. Ђорђевић, Из Србије Кнеза Милоша, стр. 110.

³⁾ Грађа број 6.

⁴⁾ Грађа број 19.

⁵⁾ Грађа број 13.

⁶⁾ Тих Р. Ђорђевић, Из Србије Кнеза Милоша, стр. 14.

три године¹⁾. Извозна трговина одмах је, изгледа, у првим данима државног живота, узела шире размере. Сем стоке извозили су се из Србије: коже у Бугарску и Аустрију, масло у Бугарску и Турску, вуна, лој и рогови у Аустрију, мед, восак, дрва и свила у Бугарску, Турску и Аустрију²⁾. У колико су поједини од поменутих артикала били посао искључиво у јевр. рукама, писмо могли докучити из наших извора. Али смо могли утврдити да се, поред пијавица, извозио лој у већим количинама и да су за тај посао заинтересовани Јевреји³⁾.

Највиђенији грађани занимали су се сарафским и банкарским пословима, али су и они, поред тих послова, радили и друге или имали радње са мануфактурном робом, којом се трговином бавио највећи број Јевреја. Поред новчаних трансакција које су вршили ови банкарски, видимо их да одлазе и на светска тржишта, одакле доносе разноврсну модерну робу⁴⁾. Изгледа да је сразмерно много јевр. радњи било са колонијалном робом, у које су се тада рачунали и многи артикли које продају апотеке односно дрогерије (као што је, уосталом још и данас⁵⁾). Најсиромашнија врста трговине, изгледа да су биле дуванџинице у којима су се, поред дувана, продавале луле и други пушачки прибор⁶⁾.

Јеврејски трговци служили су се кредитом а и сами давали на кредит. Обртне суме за њихово трговање нису биле мале према тадашњим приликама. Обичне су појаве потраживања од дужника сума од 3, 5—10.000 гроша, што би данас износило отприлике око 100—350.000 динара. Али је било, често и послова са много већим сумама. Тако једна фирма тражи од кнеза зајам од 2000 дуката ћесарских⁶⁾, а, другом приликом, један Јеврејин, на путу за Беч, губи ковчег у коме је било 17.200 форињата у сребру^{6а)}, што би данас вредело 4—5 милиона динара.

Јевреји су водили своју трговину на солидној основи, и при враћању зајма и дуга, били врло савесни⁷⁾.

Они су довлачили трговачку робу из тадашњих трговачких центара, махом из Беча и Лајпцига, у којим су местима често преређивани велики сајмови и на које су београдски Јевреји лично ишли ради куповине робе. Роба је превожена из Беча Дунавом у Београд. Још су београдски Јевреји трговали са Пештом, Букурештом и Цариградом, и у свима тим местима имали су трговачких веза и пословних пријатеља, давали из Београда налоге за исплату и вршили тако врло брзо све финансиске трансакције за своје потребе, а врло често и за кнежев рачун⁸⁾. Пошту су

¹⁾ Српске Новине 1836 од 11. јула.

²⁾ Тих. Р. Ђорђевић, на истом месту.

³⁾ Грађа број 7.

⁴⁾ Грађа број 12.

⁵⁾ Грађа број 8.

⁶⁾ Грађа број 27. 6а) Грађа број 16.

⁷⁾ Грађа број 7, 20

⁸⁾ Види грађу број 4 Давичова писма Кнезу.

из Беча прамали у Земуну¹⁾). Осим тога београдски Јевреји водили су трговину и са разним центрима на Балкану. Они су стајали у тесним трговачким везама са Сарајевом, одакле је пут за довлачење или отправање робе за Београд или обрнуто ишао преко Ваљева²⁾). Исто су они стајали у сталном трг. контакту са Видином, Осеком³⁾), док су са самим Вилајетом не само редовно радили, већ у многим местима Вилајета држали своје радње као филијале. Тако из извора дознајемо да су једном Јеврејину изгорела два дућана у Параћину⁴⁾).

До сада је била реч о Јеврејима из тога доба само као трговцима, јер већи део грађе из тога доба и говори само о трговачким стварима. Али, ипак, нису сви Јевреји били трговци, и ако је претежни део припадао трговачком стадежу. На првом месту познато је да је било Јевреја чиновника (>служитеља<), учитеља и свештеника, којих је одвајкада увек било у свакој јеврејској општини и без којих се правилан рад у једној заједници не може ни замислити. Али ће бити интересантно поминути, да је већ тада, у малој вазалној Србији, било Јевреја српских државних чиновника! Један такав случај сачуван је и тиче се Соломона Израела кога кнез Милош поставља указом за проценитеља робе при београдској царинарници⁵⁾). Било је несумњиво и Јевреја занатлија у Београду, пошто су тада поједини занати били доста напредни и сваки од њих имао је свој еснаф, само о томе нисмо нашли никаквих података⁶⁾).

Врло је интересантан и тај детаљ, да је у конаку Милошевом (у Београду?), пуне две године живео један Јеврејин и уживао кнежеву благонаклоност. Тај је Јеврејин, после две године, због интрига некога Ђорђа Ђелеша >без сваког узрока< удаљен из конака⁷⁾).

Прелазећи на унутрашњи живот наших предака, у колико га можемо докучити из архивске грађе, дужност нам је, на првом месту, истаћи њихову солидарност, нарочито кад је у питању морални или материјални напредак јеврејске заједнице или појединаца. Јевреји су, некада, сложено и солидарно, увек излазили, сви до једнога, кад је било у питању нешто што се тиче њихове заједнице. Тако се они колективно обраћају књазу за заштиту, противу, како се вели, превеликог разрезивања општинског данка, скупљаног у циљу подмиривања општинских издатака, за чистеће града, за >кулук и патроле<⁸⁾). Ако би неко од Јевреја био притворен или невино осуђен, највиђенији међу њима залагали би се за њега,

¹⁾ Грађа број 4. 1а) Грађа број 24.

²⁾ Грађа број 2.

³⁾ Српске Новине 1834. од 13 јануара.

⁴⁾ У предатној Архиви, на против, таквих података има неколико. Види Тих. Р. Ђорђевић, Нисеља стр. 25, 77.

⁵⁾ Грађа број 3.

⁶⁾ Грађа број 9, 10, 14

морално или материјално, достављајући књазу да сви Јевреји јамче за њега »и телом и душом«¹⁾.

У стварима култа и вере имали су наши стари потпуно аутономију, коју нису дирали ни књаз ни земаљске власти. Ако би сами Јевреји тражили законску заштиту, увек им је пружана. О томе постоји један забележен случај, како је један рабин отпуштен из службе, али је он није хтео напустити, но је скупљао потписе грађана да би, на њихову молбу, и даље остао на своме положају. На представци је потписано 27 највиђенијих грађана, потписи су јеврејским писменима сефардског курзива²⁾. Интересантно је да су поједине представке поднете књазу од стране »Евреја београдских«, међу којима је, сигурно, био и потпис рабинов; а одговор књажев упућен је не јеврејској општини, већ само »Равину београдском«³⁾. О школама се зна само у толико, што се, као што горе наведосмо, помињу свештеници и учитељи. Никаких других ближих обавештења о томе немамо.

Познато је да је брак код Јевреја, уопште, важио као узор породичноме животу, то је било и код наших дедова. О међусобној љубави и пожртвовању супружника и о брижноме старању за одржавање породице имамо, у нашим изворима доста доказа. У својим представкама Јевреји се обраћају кнезу и наводе да морају хранити и издржавати своју нејаку децу. Исто тако видимо и чиновске напоре жена које хоће да пруже помоћ својим мужевима запалим у беду и невољу⁴⁾.

Вредно је изнети и неколике личности, неколика имена из наше заједнице у Милошевој Србији, уколико смо напли података у нашој Државној Архиви. Та се имена, иначе, јављају и у другим додним изворима, онде где је реч о књизи и вери јеврејској. — На првом месту треба истаћи једно име које је чинило највећу част целокупној својој заједници у доба кад је живело, а чини и данас част свима нама. То је Давид Хајим, или јеврејски Давид Бехар-Хајим. Тачно се не зна је ли он био председник општине, у сваком случају он је био њен најугледнији представник. Када су се његови преци доселили у Београд, ко су они били и одакле су они дошли, све је то непознато. Од 1822. године видимо га у сталној преписци са књазом све до 1830. године, а његов однос према књазу није однос једног понизног поданика и »раба« према свемоћноме господару, већ више пријатељски, витимнији. Он потврђује пријем кнежевих »врло љубазних писама«, он му је конфидент, врши све могуће послове и повчане трансакције за кнежев рачун, купује и продаје за њега валуте, купује и набавља тавиле и трате, облигације и менице, прави по њима закључке на бечкој берзи да се у Цариграду из-

¹⁾ Давичова писма.

²⁾ Грађа број 25.

³⁾ Грађа број 10.

⁴⁾ Грађа број 16, 16а, 17, 20, 28.

врши наплата. Њему књаз поверава да буде посредник у поравнањима кад му дужници падну под стечај, а он је саветник кнежев у питањима кредита колико се коме може дати. Сем често банкарских послова, он лично, обично са својим сином Асланом, путује у Беч и Лајпциг ради куповине платна и других финих и модерних тканива за кнеза и његову породицу, купује и друге ствари, као н. пр. бисерну огрлицу, пиптоље и др. Он, уз то, чини кнезу и разне поклоне које овај прима. У Земуну сусреће се са кнегињом и одавде пише кнезу у Крагујевац, да се кнегињи ставио на расположење, ако јој што затреба, али је она изјавила да је, за сада свачим снабдевена, но кад Давид иде у Беч, онда ће она да чини своје поручбине. Године 1828. његов син Хајим Давичо, као већ одрастао младић, при крају очевог писма књазу, додаје неколико редака у којима изјављује књазу поздраве и своје дубоко поштовање и верност. То исто чини често и Аслан. Кад је отац на путу, син Хајим га замењује у преписци са кнезом; његов је рукопис врло леп. Оба брата, и Аслан који је, изгледа, био стални кореспондент очев, и Хајим, пишу писма кнезу на немачком језику. И Давид и син му Хајим потписују се и латиницом и јеврејским писменима.

Стар и угледни Давид је, по своме карактеру, до крајности поштен и солидан. Он је врло побожан, често иде кнезу у Крагујевац послом. Милош га исто тако често нарочито, због послова, позива, он одлаже путовање »због празника«. Давид се користи својим великим утицајем код књаза да помогне својој браћи, солидарисе се са својом једноверном браћом и узима на себе сву одговорност и даје јемство за оне којима хоће да помогне у некој невољи. Чудно је да о Хајиму, сину Давидовом, нема у Архиви ниједног помена самосталног рада, и ако је познато да је он заменио оца у пословима и да је, као и отац му, одлично стајао код кнеза. Али је Хајим, срећом, овековечен у нашим јеврејским изворима¹⁾. Он носи надимак »Гевир«, и име његово помиње се само по добру, јер је био највећи мецен и пропагатор јеврејске науке и јеврејске књиге, које је, често о своме трошку, штампао у београдској Државној Штампарији. Да ли је Јасраел Бехар Хајим, познати издавач Јеврејских књига у Бечу, под именом Бохор ел Парнас, брат нашег угледног и заслужног Давида или му је био ближи или даљи рођак, можемо само веровати али не позитивно тврдити, јер су нам, за сада, извори сиромашни за ово обавештење.

У највиђеније породице из тога доба, поред Давичове, долази породица Сузин. Сузини су водили трговину, односно банкарску и мењачку радњу под егзотичном фирмом: Кума Аврамови Синови — Кумпанџа — Аврам Сузин Братја²⁾. То су била три

¹⁾ Види Алкалај, Јеврејске књиге штампане у Београду; у Јеврејском Алманаху I година.

²⁾ Грађа број 27.

брата: Моша Јуда Сузин, Аврам Јуда Сузин и Израел Јуда Сузин. Они су имали с кнезом разне трговачке послове и стајали непрекидно у пословним везама, али се не види, из извора које имамо за сада на расположењу, да су и они били кнежеви конфиденти, као Давид Хајим. Породицу Сузин срећемо и у јеврејским изворима. И они као и Давичови, носе титулу >Гевир< бар њихов најстарији члан Моша, који је држао у Београду, о своме трошку, читаоницу и курс за студирање верских дисциплина — Јешиву — звану >Вајоел Моше<¹⁾. Два му брата фигуришу као татори читаонице. У позније доба старости — после 25 година од времена о коме говоримо, њега видимо у Јерусалиму, где се стално настанио.

У сталним пословним везама стајала је са кнезом фирма Марко Алшех и Соломон Халфон. Халфоне срећемо и у јеврејским изворима¹⁾, као медене јеврејске књиге, после тридесет година, и то Самуила Халфона и Давида Мордехаја Халфона.

Даља угледна имена из тога времена, јесу јеврејски грађани Русо и Озер. Њихове породице дале су низ напредних и активних грађана. У нашим изворима се помињу од чланова тих породица ова имена: Самуел Аврам Русо, Јаков Бехар Давид Русо, Озер Аврам Русо, Моша Аврам Русо, Нахман Озер, Аврам Б Озер, Озер Б. Нахман, Озер Б. Аврам. Исте породице срећемо и у јеврејским изворима, чак после три деценије. У исти ред долази и породица Фархи, из које се, у изворима, помињу три члана: Моша Фархи, Рубен Моша Фархи и Исак Фархи.

Над свима тим именима видимо личност рабинову како бди над свима члановима и општинарима и ради за њихово духовно и материјално добро. Ондашњи рабин беше чувени и цењени Аврам Исак Пардо. О њему лично не говори се ништа у документима, али је, ипак, једним луким случајем, овековечена његова велика фигура. У једној представи, упућеној Књазу, од кога се тражила заштита противу, како се износи, претерано великог разреза општинског приреза над Јеврејима (узгред да напоменемо, да је та представка једина написана талијанским језиком) — налази се рабинеров печат од црвеног воска. Печат носи јеврејски напис: Аврам Јицхак Пардо, а у средини је представљен јелен који трчи. То је била нека врста грба београдског рабина. Из тога се јасно види, да су представке, упућиване кнезу, излазиле из рабинатске канцеларије, и да је рабин био, не само у духовно-верском већ и у политичко-социјалном погледу, званични представник београдских Јевреја.

Ово се види из извора Државне Архиве, док о личности рабина Парда, има података и у јеврејским изворима. Познато је да се његово име помиње још данас у Београду, уочи Јом Кипура, у Синагози, пред Св. Дверима, заједно са осталим бео-

¹⁾ Алкалај, у Јеврејском Алманаху I.

градским рабинима. Сем тога заслужни Пардо писац је двају јеврејских дела, званих Цицим Уфрахим и Тахшите Кала.

Сва та и друга многобројна и симпатична имена наших дедова, која сретамо у изворима а исто тако и она имена која се помињу везана за моралне и материјалне педаће, сва су нам та имена на срцу и души и будила су нам топла осећања кад смо прелиставали оне пожутеле анале у Државној Архиви која их је сачувала од заборава! Чини нам се као да поново сретосмо своје миле и драге, као да, у машти, гледамо стару београдску чаршију и Јеврејску Малу, две типичне стране старог Београда. Наши дедови крчили су пут на материјалном и духовном пољу и њихова борба да очувају име и веру и да очувају заједницу није била мала и лака. Они су, можда, имали још тежи положај онда, но што га сви ми имасмо и још имамо после великог светског рата. Наши дедови живљаху у доба великог и судбоносног социјалног и политичког преокрета, када је свемоћни Ислам почео да се љуба на Балкану, а младе хришћанске државе почеле поново да ступају ва историску позорницу. Вероватно је тај прелом у до тада њиховом мирном животу, значао за њих најкритичније доба по егзистенцију њихове заједнице. Па ипак како су се наши мудри дедови умели лепо сваћи у новој ситуацији и све су учинили да се прилагоде новим приликама! Ови су увек тежили да допринесу свој део јачању младе српске државе, а да, при томе, ништа не изгубе од свога духовног и традиционалног живота. Своју улогу одиграше они часно и поштено и својом озбиљношћу и љубављу за веру и закон успели су да своју заједницу поставе на чврсту и солидну основу.

Мојим истраживањем ове врсте нека буде запаљено, целој тој честитој старој генерацији, >једно кандило поште и признања<¹⁾. Не кандило од уља или воска, које се брзо гаси, већ вечни пламичак који не догоревати и не гаси се, који ће озаравати наша срца и паше душе. Нека би се ово кандило, у душама нашим, разбуктало у велики пламен, да и ми, по примеру наших дедова, будемо вазда одушевљени за наше духовне, моралне и културне вредности, да их чувамо као свето наслеђе, ојачамо и подигнемо још више и предамо их нараштајима у аманет чисте и велике, вечне и свете!

Г р а ђ а.

1.

Без датума — >Објављеније, с којим се свима у Србији живућим Еврејима до даљег мог расположења право даје, да њима никаква друга власт у Србији ни у чему судити, следователно ни данак на њи полагати ни тужбе њине примати, нити њине тужитеље прислушавати може, већ да свакога Евреја или њего-

¹⁾ Да употребим речи мог уваженог професора и садашњег Управника Државне Архиве, Г. Ристе Одавића, коме нека је и на овом месту усрдна хвала на љубавности и предуретљивости.

вог тужитеља у преднаведеним догађајима к мени определи с писмом садржавајуће предмете одношенија, по ком ћу са средством моје дворне канцеларије сам таква дела исто тако решавати као и на иштанције које би ми непосредно у руке дошле Сви Евреји као и њини тужитељи нека у будуће своје иштанције управо у моју канцеларију шиљу, без разлике био он ту а не био«. (Државна Архива, Јевреји).

2.

31. децембра 1819. — Хахам Мачи моли кнеза, да га има у благонаклоном виду, ако би стигла каква тужба противу њега за исплату дуга од 4000 гроша. Он би тај дуг исплатио, али му се догодила несрећа: изгорела су му два дућана у Параћину и »у пепел претворила«. (Држ. Арх., Јевреји).

3.

11. новембра 1821. пише Ахмаџи Јеврејин књазу Милошу: »Благодејаније оно које сам ја код вас чрез два лета уживао, никада заборавити не могу. И рад сам био и душом и телом ваше благодејаније и штедролубије и далше уживати и за ваше здравије Богу се молити. Обаче милостивиј Господару тому је узрок био Кир Ђорђије Ђелеш који је мене без сваког узрока из вашегу конака извудио и милости ваше лишио. Обаче ја остајем онај исти који сам и био и навеки желим вам привржен бити и благодејаније ваше не заборавити. Ја се сад као сиромах находим у Београду. Дуго време тумарао сам тамо и овамо, и смиљују се двојица од наших људи, даду ми до 100 гроша пара, а трећи ми даде дућан без кирије, и тако сад по мало дувана држим, те се тешко лебом раним. При том ево вам шиљем две луле адимениш и мало дувана. Далше покорњејше вас молим примите овај мали дарак место великаго, као што је Христос од жене удовице две лепте. Прочем остајем и т. д. »нижајши раб«. (Држ. Арх., Јевреји).

4.

ДАВИД ХАЈИМ.

11. јуна 1822. — Извештава Књаза да је, по његовом налогу, узео од Р. Бердо (Dscherdo) облигацију и сад очекује да Књаз учини даље по своје обећању.

19. августа 1822. — Јавља да је здрав стигао дома. Даље пише да је приспео у Београд Р. Наум и узео, по налогу и за рачун кнежев, Д. . . . . Давид му је рекао, да кнез жели за себе бисер. Давичо му је показао огрлицу, купљену само за кнеза, која вреди 1000 дуката, али стаје само 11.166 гроша, а књаз зна да му он пише чисту истину. Ако му се допадне, нека му јави да му бисер пошаље. Шаље му, у прилогу, мустре од сомота које су стигле и које ће му се свидети.

Октобра 1822. — Јавља кнезу за изравнање Г. Димитрија Кујунцића, о коме му је кнез још давно поручио, да је био код Г. Ђорђа Катана и говорио с њим о тој афери. Овај је тражио 1300 - 1100 гроша. Очекује кнежев налог по тој ствари и ставља му се на службу. Моли га да му пошаље новац за бисер, пошто се приближује пенштански сајам, а он је оскудан новцем. Није му хтео досађивати, али га време наговни да то учини. Ако му буде слао новац, моли га да то учини непосредно њему у руке, у 20 St. по курсу који код њега леже.

9. августа 1823. — Одговара на кнежево писмо од 8. августа и јавља да поверени му посао сматра као свршен. Баш данас прелазио је у Земун ради пријема меница за Цариград. Али бечка пошта је у задоцњењу, па је мора чекати до идућег понедеоника, са меницама трасираним за Цариград. Он ће их лично у Крагујевац донети кнезу.

12. августа 1823. — Обавештава кнеза да је данас прелазио у Земун, у нади да ће примити поштом очекиване менице. У место тога, примио је извештај из Беча, да су менице доведене у ред, са сумом од 155 000 Piastera, на 48 дана a dato, које се време рачуна од дана када је издато, дакле по немачком стилу од 19. августа, па за 48 дана да се исплате у Цариграду. Ради боље сигурности пошао је његов син Аслан, лично, из Беча, са њима (меницама), и свакога часа очекује га. Чим он приспе, долази лично у Крагујевац, са меницама. Дотле, нека кнез нареди све припреме за путовање у Цариград.

3. новембра 1823. — Јавља кнезу да му је син Аслан допутовао. Још га извештава да га је овластио да на кнежевом имању које он држи A. B. hat mir auf ihre von ihm besitzende Güter bevollmächtigt mit ein Tavit на 5000 гр. Доставља кнезу све то да би се могао определити и када пође у Крагујевац по неће собом и тај Тавил.

10. октобра 1823. — Пише кнезу да је здрав стигао кући. Одрах, по повратку, извештен је из Беча, да су примили извешће из Цариграда да су послате трате акцептиране и нада се да је новац до сада већ примљен. Како је, пре свога поласка у Крагујевац, писао у Беч, за једну трату од 100 000 Piaster-a, сад га из Беча извештавају, да су га за још оволику суму задужили у Цариграду. Моли кназа да му не допусти да се осрамоти пред пословним пријатељима у Бечу и да му пошаље 50.000 Piaster-a.

12. октобра 1823. — Потврђује пријем врло пријатног писма кнежевог од 9. т. м. Моли кнеза да не говори о стварима које су већ свршене и у реду, већ о ономе о чему је његов слуга умољен да учини. Он ће му све јасно саопштити. Стигле су трате из Беча у суми од 100.000 Piaster-a, у 4 дела. Пошао би у Крагујевац, да нису празници, због којих није могао одговорити својој дужности и поћи кнезу. Доцније ће му усмено испричати

шта је све било са оним догађајем. (Was der vergangene Vorfall . . .)

12. јануара 1824. — Јавља да је кући здраво стигао. Одговара на писмо од 8. ов. мес. којим кнез поручује 10 аршина (Ellen) платна, достављајући да ће кнез поруку примити на време. Што се Дукићеве афере тиче, пише, да је говорио с трговцем који тражи да му књаз пошаље 3000 гроша

18./30. јануара 1824. — Потврђује пријем кнежевог љубазног писма од 16. т. м. а за оно што је уредно свршено, нема шта да јавља. Види из књ. »Abuzo«, да му је књаз послао новац ради измирења целог дуга Дукићевог. А што се тиче реверса, о коме кнез говори, то нека буде његова (Давичова) брига: послаће му га са првим писмом. Што се тиче Дукића, јавља да је обавештен, из Беча, од једног пријатеља, да је овоме исти Дукић дужан 750 W. W. па би се задовољно и да изгуби 1000 гроша, ако би остало могао наплатити. Нека се, дакле, књаз добро размисли и нека му одговори. Како је чуо да књаз хоће тог истог Дукића да пошаље у Раб, ради наплате некога новца, то му обраћа пажњу како да се држи према таквоме човеку. Што се тиче поклона од 10 аршина платна, које му је послао и књаз потврдио пријем, жели му да га у здрављу носи, јер му је велика радост служити таквога господара.

26. фебруара 1824. — Шаље одговор на писмо од 12. ов. месеца, разумео је дану му наредбу, одмах отишао у Земун и поручно суму за коју је имао налог, а са овим писмом задржава се од пута, докле не стигну менице, иначе би отпуговао књазу. Прилаже две менице у износу од 50.000 гроша, за Цариград. Моли да му књаз ремитира ту суму.

27./10. фебруара 1824. — Одговара на писмо кнежево од 22. фебруара и потврђује пријем од 50.000 гроша, за два месеца, о којима је, у претходном писму, било говора. Што се тиче Abuzo-писма, јавља, да је оно отишло из Беча право за Цариград, и да он тај кнежев налог није заборавио.

24. марта 1824. — Извештен је да је кнез примио две познате трате и т. д.

3. априла 1824. — Шаље му две трате, у износу од 50 000 гроша, па Г. Г. Фуа и Камондо у Цариграду и тражи да му новац пошаље. По празнику биће слободан да га походи.

26. априла 1824. — Одговара на писмо кнежево од 7. т. м. преко Г. Алексе. Разумео је све кнежеве наредбе и јавља да је све у потпуном реду. Данас је био у Земуну, где га је Г. Борђе Кикоро замолио да Г. Топаловићу да 25.000 гроша. Пошто није при вовцу, моли пајуљудније кнеза, да он ту суму преда Г. Топаловићу, да њега задужи, па кад буде стигао новац из Цариграда, онда нека кнез задржи себи издат новац, а њега том сумом одужи. Моли кнеза да му о томе јави, да би се могао одредити.

3. јуна 1824. — Потврђује пријем писма од 29. т. м. Разумео све што му се пише. Кнез је Г. Д. Петровићу исплатио 20.000 за рачун Давича. Јавља кнезу, да Г. Топаловићу исплати, за сада, само 8000 гроша, а за остало ће му доцније јавити. Примео је 10 000 гроша, послати му на његов рачун, а што је препоручен код Г. Ђорђа, врло је захвалан. Не може платити никада кнезу за све благодети које му чини, већ се Богу моли за његов дуг живот, и т. д.

23. јула 1824. јавља се Давичо из Земуна. — Кнез Милош шаље налог Давичу да му прода пиривач. Давичо не може да добије бољу цену од 71 гроша за трампу робе. Још му је поручио кнез шољице за кафу. Давичо одговара да ће извршити поруку и сам их однети кнезу.

3. августа 1824. — Давичо се у Земуну срета са кнегињом и пише одатле кнезу да јој се ставио на расположење, ако би имала што набављати, но она је казала да, за сада, неће ништа, већ када Давид пође за Беч, она ће спремити своје поруџбине.

Јавља да није могао набавити лепше пиштоље, јер онакве какве кнез жели не раде овде, а и скупи су, око 100 дуката. Него када он илџи сип му Аслан пође у Лајпциг, тамо ће купити што лепо. (ib.) Хајим Давид се потписује и шаље рукољуб. (ib.)

29. септембра пише Давичо из Београда да је продао за рачун кнежев 33 цака пиринча по 75 гроша. Потврђује пријем новца; није могао одмах послати одговор, јер га је бројање ситног новца задржало. Добио је 152 гроша мање. А да кнез не би посумњао да је тако, пише му да је сам, лично, новац избројао.

Октобра 1824. — Примео је 133 гроша и захваљује кнезу на поверењу што му је отворио кредит и исплатио 2000 гроша Арси Протићу. Моли кнеза да му иде на руку у Алај-Беговој афери, јер му он једини може помоћи у овој ствари. Он би лично дошао к кнезу, али му је син Аслан отпутовао за Освијек.

23. децембра 1825. — Пише из Беча, да не да ништа, на свој рачун, некоме Ђорђу Вартасу. Из Беча путује за Лајпциг, при повратку, хоће са кнежевом дозволом да ожени сина Аслана. Поздравља кнеза и илџи му родбину и од сина Аслана.

10. фебруара 1826. — Пише Хајим Давичо кнезу, у оскуству очевом.

19. фебруара 1826. — Пише Давичо из Беча али писмо је написано још у Београду. Хајим је само имитирао очев потпис.

An Hochwohlgebohrnen und Hochgeerthesten Herr!

Kragoebatz

Belgrad, 1./13. März 825

E. Wohlgebohren haben mir, seitdem ich das Glück habe, in Ihrem Dienste zu seyn, so viele Gefälligkeiten erzeugt, dass ich kaum eine neue Bitte wagen würde, wenn ich nicht Ihre

Menschenliebe so gut konnte, nun muss ich Ihnen ein Trauriges Schicksahl benachrichtigen wo Sie selbst es auch gewiss erfahren haben, dass wegen diese Gelder wir alle im Feuer sind, denn sie haben von unseren Leuten Drey ins Arest gesetzt worunter ein Greis in dem Alter des 70t Jahres arestiert ist und die Anderen zwey Ehrliche und Rechtschaffene Personen sind, welche gar nicht von dieser Afair wissen viel weniger damit gewuchert haben, also komme ich mit Trehnende Augen Ihnen zu bitten uns aus diesem Schicksahl zu retten, denn mit Gottes seiner Hilfe Sie sind der uns aus diesem Schicksahl retten kann und kein anderer, denn Sie werden auch wissen gewiss, dass von unseren Leuten keiner sich in solche Gelegenheit eingelassen hat, denn wir alle auch ich insgesamt stehen gut mit Leib und Selle für diese Leute darum bitte Ihnen wie Sie am besten wissen uns aus diesem Schmutz heraus zu wischen, und wir alle Ihre Diener sind bis an dem Tode, mithin verharre mit Achtung und Handkuss

Ihr Diener
David Haim.

5.

5. марта 1824. обраћа се молбом Ахив (браћа?) Мазлум кнезу, да нареди суду, да га поштеди од плаћања дуга, пошто је похарао »до голе душе« однесен му сав еспаи и 700 гроша у готову. (Држ. Арх., Јевр.)

6.

22. априла 1824. — На тражбе Милошево да се нека његова роба откупи од страпе беогр. трговца, Обштество — болтацки еснаф заједно са јеврејским еснафом — у чије се име јеврејски потписује Давид В. Хајим, — одговара књазу: »да је еспаи преко јего натоварен и тридуплврен него што овде ми с нашим трговачким интересом продајемо и да се овде такав еспаи вгда и вавјекп погрозити не може«. Затим се вели »да еспаи није све као што његова фактура гласа«, многи артикли не би се сад могли продати, а неки се нигде не могу погрозити. Покорно моле књаза да се не љути што одбијају понуђену им робу. Они би за његову љубав примили и десет пута већу количину, али су уверени да књаз не жели њихову штету. (Држ. Арх., Еснаф болтацки).

7.

22. децембра 1829. — Мојсеј Лебл тражи одобрење за извоз 10.000 ока лоја »у Цесарију«. За овај лој платио је аренду, клао своју стоку и сакупно неколико хиљада ока лоја. Од овог контингента даће 3000 ока »мумџјама«, две паре ниже од таксе утврђене. Има више годна од како је прешао у Србију, ради часно и поштено са вилајетом и никада није имао с њим »кавога процеса«. (Држ. Арх., Јевр.)

8

7. септембра 1830. — Фирма »Марко Алшех и Саламон Халфон« честита књазу Милошу стицање »Књажевског Достојанства Наследственог«.

8. октобра 1830. - Иста фирма тражи дозволу да један члан њен може опнуговати у Букурешт, јер има добру прилику у друштву Стојана Камараша Том приликом фирма, у исто време. нуди се књазу, готова да га послужи.

17. августа 1831. — Обраћа се иста фирма књазу с молбом, да нареди да се њен члан што пре чисти кући, пошто је већ 30 дана од како је напустио Букурешт и 21 дан издржао »Контроманац«, а веома је потребан у радњи. (Држ. Арх., Јевр.)

9.

30. јануара 1831. пишу београдски Јевреји кнезу Милошу: »како је нама Суд и общество београдско заказало да од данас и ми морамо дације са варошанима заједно давати. Милостиви Господару ми се не избегавамо од ове дужности и ваше налоге који су нам свет (!), но толико просимо да нам од Ваше стране у овом призрени праведљивост учини.

8 фебруара 1831. пише кнез Милош из Крагујевца Суду општине београдске: »Мени је дошло до знања, да сте трошкове тамошње пррезали на варошане хришћјане и Евреје; но како сте порезали и на колико сте глава расположили или какви су поименице ти трошкови, о том јоште ми ништа познато пије. Мени се чини да би потребно било, да најпре попипшете колико свега хришћјански ожењени чланови у Београду живи, колико ли чифтских, колко при том служитеља, понова и учитеља наши има, колико еврејски, и колико бећара од обе секте, а колико иностранца који су теком дошли у Београду (!), пак данас јесу, сутра нису, а потом послати такав списак најпре мени на провјерње како међутим и суму од трошкова, пак после тога да се расположење учини. Ви добро знате, да је ова ствар за Београд јошт нова, па свака повост причињава незадовољство онаквим на које се налаже. Зато је пужно, да се у оваким случајевима веома предострожни налазимо. Евреји одлазе омет тамо, који ће нам и ово писмо уручити. Ја сам ји успокорио да ћете им праведљивост учинити, и по тому гледајте те их узмирите, да не би незадовољни остали. Позабележите све житеље и хришћјане и Евреје, пак призвавши кметове од обе стране, покажите им све трошкове да знаду на шта је што отишло и је ли ред да се све струке они трошкова на све порежс, пак ондај по праведљивости и пожежите тај трошак. Ово све уредити како треба јавите и мени да знам како сте уредили. Кажите и кметовима варошким за и у будуће, кад што од трошкова имали буду да порежу, позову свакога и кметове еврејске, јербо кад и њи бацају порез требало би да бар и они знаду нашто што троши. Како се искљу-

чавају из пореза наши служитељи, свештеници и учитељи, тако би требало да се искључавају еврејски кметови, попови и учитељи«. (Држ. Арх., Јевр.)

10.

12. априла 1831. — Представници београдских Јевреја, са рабином, подносе кнезу представку (на талијанском језику) жалећи се што београдски општински суд није хтео уважити списак јеврејских чланова, 176 на броју, у који су урачунати и сиромаси и учитељи, ради разреза општинског пореза, већ је тражио да се у исти унесу и синови домаћина и трг. помоћници. Поддели су, накнадно, други списак са траженим додацима, али Суд ни њега не хтеде примити.

16. априла 1831. — Кнез Милош одговара рабину београдском: »Из писма вашег од 12. т. видим да се тужите на општество београдско, што су на Евреје тамошње превелики данак наложили и да га ви не можете дати док се најпре к мени не однесете. Истина да сам ја заповедио београдском Суду да се не би у прочим одношанијима вашим мешали без мојег знања, како ти у стварима односећим се к пресуђени, казни и т. п. да не би вам се у таквим случајевима каква неправда учинила; што се пак данка тиче, ту не би требало ни мало да противословите тамошњем општеству нити да се к мени за такву ствар односите. Данак је општи и сваки који у једној земљи тргује и живи мора данак да даје. На вама је сада теком варошки тропак наложен и то по аналогји, пак се тужите; а како ће бити, кад се установи правилни данак и то по имућству сваком или ти на чилде као што је и по другим царствима? Ја вас извештавам да ће тај ред пореза скоро и на вас и на проче трговце васпоставити и ако ком неповољна буде ова уредба слободно нека одлази одатле у друго царство куда мисли да ће бити слободан од тога данка; овде без данка нико не може живети«. (Држ. Арх., Јевр.)

11.

4. јануара 1832. — Саламо Конортић моли кнеза за интервенцију у наплати облигације од 1000 дуката од Милије Станојевића и Стаке Павловића. (Држ. Арх., Јевр.)

12.

25. јула 1832. — 25 јеврејских грађана из Београда моле кнеза Милоша: »Ваша Светлости Милостиви Государу, Молбом изволите нашом приступамо светлим стопама Вашим и љубећискут и светлу десницу вашу и привосимо смирењејше прошеније наше и приходимо с великим страхопочитанијем и молећи светлу власт вашу да бисте отеческу и владетелскују милост нас помиловали и одобрили да можемо у нашим дућанима продавати дарчин и каранфил; и прочи овакови ствари што се тиче и то пак мјалостивјејши Господару понајвише сиротиња дођу код нас

и купе који вредни нису у апотеки платити, будући да је наше продавање од сваке ствари по 5 пара, понајвише 10 пара<. (Држ. Арх., Јевреји).

13.

5. јуна 1833. — Јаков Була и Симоп Полак >староверци< моле кнеза да им уступи аренду за пијавице, у држави.

28. августа 1833. — Јаков Була тужи Симона Полака за превару. Јер га је наговорио да остане овде, а он ће ићи у Крагујевац на лицитацију. Међутим Полак се договори са Јаковом Шахецом из Земуна да њега, Булу преваре. Он је штетовао због пијавица 650 ф. 400 гроша >и осам месеци што је трошио од свога новца<. (Држ. Арх., Јевреји).

14.

16. јуна 1833. — Јеврејска београдска општина обраћа се кнезу: >У лето 831 имали смо чест преклињати се пред Вашу Светлост за узрок данак и Ваша Светлост препоручио нас да не би нам неправду учинили и дали смо први пут 1800 гроша, а други пут одма су нам више узели и тако проче су нам усумњили до најпоследњи пут сумњали до 4500 гроша и особито тога облигирани да пратимо народ да се чисти град и морали смо платити више од 600 гроша; пак смо трпели међу нас да не досађујемо Вашој Светлости. И Ваша Светлост зна како је наше живљење од мало чест или кредит које смо га добили со тим што се налазимо под Вашему Светлост Државине (!), а друго немадемо ништа у нашим рукама и сас ничим живимо и од тога дајемо сиротима и учитељима и проче толике трошкове и то сам један Бог зна и наше срце како живимо док можемо извадити наш леб и кад иде сва наша трудба и мученије бадава. Сотим чекали смо Вашу Милост долазанјје у Београду (!) и да се просимо да нам милост учините, али сада не могући више трпети видећи како су нам дали кметови београдски једну ноту сас једну велику суму од новца кое не можемо изплатити и оште хоће да им дајемо кулук и патроле, и ово не можемо разумети чрез каква узрок нама све сумњају толико товар и стегост. Него ми друго не можемо наћи окром да траже краја како да бегамо од ваше земље. За ото припадамо вашој отеческој милости и просимо да би Ваша Светлост нами дарост учинили да нам заповедате резном што да платимо и да се не мешају на нас и покријете нас под вашу милостивјејшиј крила и не распустите нас. И остајемо молити се Бога дан и ноћ за ваше добро, живот и од ваше фамилије и да траје Ваша Милост вишечајство доведк амин<. (Држ. Арх., Јевр.)

15.

19. јуна 1833. — Лезер Исаковић тражи интервенцију кнежеву за наплату суме од 2960 гроша што му дугује Азис Спај

Аго. Кадаја му је био одобрио да му за дугујућу суму може продати кућу, али су Турци порадили код Ба-абегга да спрече продају. Новац му је потребан, пошто је у пословима изгубио сву имовину и у трговину пострадао и конечно себе упропастио, преко мог капитала изгубљеног јоште сам дужан«. (Држ Арх., Јевр.)

16.

12 фебруара 1834. пише Саломон Копортш, »први поданик и београдски житељ« књазу: ». . . Просим Вашу Светлост да би милостивним и штедрљубивим отеческијим оком погледали и променије моје пасмотриви у привзренију садашњег мојег коначног паденија, ако не би Ваша Светлост к мени благонаклона и рукопомоћ била. Чрез штастија мојег које ми се догодило пре 26 дана, путујући од Земуна до Ивђије и нестане мојег бурета с повцима у којем је било 17.200 фор. сребра, тако ја утрећим се онда у Бечу, када се ово штастије моје догодило, чујући то кредитори моји пак мене призову и кажу: ми захтевамо сигурацију од тебе. Тако ја покажем рачун њима од целог мог стања и примања, тако видећи кредитори моји да од трговаца београдски имадем примати и да се могу они наплатити, тако они онда захтеваду од мене да ја њима дам полице да од свију трговаца београдски да се они могу наплатити, тако ја онда будем принуђан, будући да сам се трећио у њеном месту, а у туђем царству и нужда ме приморавала и тако дам од стране моје полице на трговаца београдски, и тако незадржано одма из Беча пођем своје отечеству да би могао пре доспети у Београд по што би полице приспеле. Тако један дап пре у Београд полице доспеле по што ћу ја доћи, и трговци се на полице подпшну, а имаде неколико полице (!) што се нису хтели овдашњи трговци подписати, а особено, Милостивјејши Господару, имадем ја којекоме и овдашњим људима давати«. Моли и преклиње књаза да нареди трговцима потписницима меница »да не признаду другоме плаћати по мени, а ја се обећавам пред Светлости Ваше (!) да ћу исте полице с подписом поставит овде и сваком предат патраг, пак онда сваком разложит по дугу и свима равно исплаћиват. К томе могу за прекратког времена свима се одужит и у част свој (!) остат и паденија свог сачуват«.

1. Леоп Адут, Grosshändler, Wien	2000 f
2. Сабеггај Семо	8000 »
3. Исак Илиша Коен	900 »
4. Ашер Самуел	5000 »
5. Јаков Ешкенази	4500 »
6. Кока Јаков Елвјас	7000 »
7. Исак Аврам	6000 »
8. Јаков Семо	3500 »
9. Арон д' Мајо	5500 »

50.500 l.

		50.500 f.
10. Лазар Менахем Коен	Wiен	1800 f.
11. Хајим д' Мајо	'	1500 »
12. Исак Камондо у Цариграду		25000 <
13. Рафаел Саламон Аврам Сруа, Цариград		3600 »
14. Хвскија Кармон, Цариград		6000 »
15. Фици д' Фратели Тевес		3300 »
16. У Липиски од прилике		12000 »

104.200 f.

1. Брат Мојсес Елиас	3 600 f.	— f.
2. Бура Главнић	8 000 »	4 000 »
3. Мојсес Илиша Коен	6.000 »	4.000 »
4. Цветко Карастефана	7.000 »	6.000 »
5. Коста Сараф	7.000 »	6.000 »
6. Јанићије Мијовић	6.500 »	4.200 »
7. Милутић Радовановић	6.000 »	6 000 »
8. Хајим Бахар Аврам	10.000 »	5.000 »
9. Исак Самуил Кохен	10.000 »	— »
10. Мојсес Бахар Аврам	7.000 »	4.000 »
11. Мојсес Вењамин Амар	3.000 »	— »
12. Мијалко Павловић	650 »	— »
13. Дмитрије Лазаревић	1.300 »	— »
14. Саламон Давид д' Мајо	2 400 »	— »
15. Хајим Бахар Молдрехај	22.000 f.	110.850 f.

22. новембра 1835. — Саламон Копортић тражи од књаза опроштај осталих дугова, пошто је до сада непрестано дугове исплаћивао, те више нема ни одакле да испхрани себе и шесторо деце.

25. јуна 1836. обраћа се Копортић понова књазу тврдећи да је све дугове подмирно и изравнао се са 49,45 f. од сто од распродатој имања. Поверници су се смловали и менице вратили суду. Само је још код једног комисионера остало меница у износу од 18.000 f сребро. Пријатељи хтели би га помоћи да опет почне да ради али се боје, да се опет не протестирају оне неповраћене менице, чиме би и они губили своје. Моли књаза за једно уверење да му се због ових меница не стане на пут.

30 јуна 1836. — Издаје књаз Милош из Крагујевца Објављеније Саламону Копортићу: »Будући да је показатељ пријататељ овог житеља и трговца београдског Саламона Копортића све имањине под криду маглу подпало и будући да су се кредитори и агони из криде магле гуремили већ наплатили, то се рачуни тиј у криду маглу цегову улазећи за сасвим свршене и окончане издало; а овим објављује се свакомү знати надлежни да је дана свобода Саламону Копортићу трговину своју на пово започети и у овој нико никаква препјаствија да му не чини«. (Држ. Арх., Јевр.)

16а.

4. маја 1834. — Моли Рахела Давила Конфина кнеза да ослободи мужа притвора због дуга од 8000 гроша. Штетовао је те нема да плати. Нека кнез буде милосив према петоро деце с којима се она налази у крајњој нужди. (Држ. Арх., Јевр.)

17.

18. септембра 1834. — Булиса, супруга Самуила Зонана, жали се кнезу што су кметови с полицијом и пандурима упали у њену кућу и однели цело покућанство и хаљине, а оставили. у соби, само једну асуру. На њено питање, зашто они то чине, ништа не одговарају. У представци се даље вели, ако муж нешто дугује, има он лично да одговара, а они су однели њену личну својину, што је донела од родитељске куће. Тражи да јој се ствари натраг врате.

Истога дана упућује се горњи акт од стране књажевске канцеларије Суду окружја и вароши београдске >на извиђењу и извештеније<. (Држ. Арх., Јевр.)

18.

25. новембра 1834. — Исак Ј. Коен, пуномоћник кредитора масе Ковортића, констатује да је изравнање са кредиторима постигнуто са 45% с тим да се дуг од 50.000 фор. исплати за време од 18 месеца по 17.000 сваких шест месеца. Тражи да се прва рата која је већ депонована суду, изда њему да би је поделио кредиторима, како они не би још више штетовали. (Држ. Арх., Јевр.)

19.

14. марта 1835. — Нахман Озер, Самуел Русо и Хајим Давидовић (Давичо) упућују кнезу Милошу следећу представку: >Прошле године кад се је тамиз и кантар овдашњи лицитирао и ми смо се при истој лицитацији десили, желећи као и сви поданици књажевства свог по неко бreme на себе узети, надметали смо се у овој лицитацији и обе ове аренде истерамо, противу досадање њене продаје, на високу цену како је и Вашему Височеству извесно. Ми истеравши ове две аренде на оваку високу цену знали смо да штетовати морамо но нисмо ни марили да сваки по књаду две гроша за једну годину штетујемо, али нисмо се надали нити мислили да ћемо патерани бити да три године ове аренде држати морамо. — Штета ова коју смо и ове године препрпити морали, особито у кантару, због мале воде, привудила нас је овом прозбom Ваше Височанство угруждавати и прекорњејше молити да не бисте нам вашу књажевску милост одказали ослободити нас од ове аренде и штете која нам је извесна и јавно нам предстоји<. (Држ. Арх., Јевр.)

20.

19. марта 1835. — Естера, супруга Јосева Алмузлина обраћа

се кнезу: »Јављам через моего мужа, Јосева Алмузлина који је у Земуњу затворен више од 15 месеца за оне новце које тражи Саламон Конортић и његов ортак који су од Земуна до Индије покрађени. И од њега данас траже оне новце. Милостиви штедри Покровитељу, ви се можете од овдашњи трговаца и комисионера известити за његово владање измеђ трговаца, како се до сада владао; он је за своје дугове из куће бакар продао и дуг изплаћао како шта је многема трговцима познато, а не да би он у овоме несрећноме случају какво лукавство вољно учинио и да ову нужду трпи данас, а ја овде с четворо деце од глади да умирим! Тога ради ја коленипреклоно и препокорно молим да би се милостивијеше смиловати отечески благоизволели и моје смирењеше прсњенији благонасмотрили . . . « (Држ. Арх., Јевр.)

21.

12. јуна 1835. — Фирма Самуел Саламон Коен и Морено Елијас Конортић, из Београда, моли књаза да нареди наплату дуга од Турака према приложеном рачуну. У мотивацији се даље вели: »Ми би се по делу овом и славном Суду овдашњем отнели. Ал смо тврдо уверени, да нам славни Суд не би могао помоћи, да нам војвода обични ресум па сто десет не узме. А кад би то још платити морали, онда би не само процент, но и од капитала већу част изгубили. Шта више, кад се у призненије узме од кога нам времена новци при Турцима леже . . . « гроша пара

Нота	Мустафа Табак усеина син	183	30
	Ђор Мустафа	2611	10
	Аџи Сулејман Терзија	50	18
	Ђенч Ага	205	—
	Мула Ђерим	1398	23
	Али Бег Каиџија	24	20
	Овога отац Херимли Мемед	24	—
	Исмаил код Алај Бега	9	20
	Куле Спаија	25	—
	Мула Алија Каиџија	20	—
	Дели Усеин Телал	108	20
	Амет војводин момак	17	17
	Кара Мемед арабаџин син	14	10
	Ибиш Реиз Ерлија	77	—
	Аџи Зеџир, Аџи Али и Тусун	1821	—
	Мула Садик	411	—
	Уста Шериф Куца Уста	2531	10
	Шериф Алија	56	—
	Санџак Варјактаров син	22	—
	Ћатип Видиџ Капије	29	—
	Шериф Кадуна	193	—
	Толбас папудија	557	—

Сума 10.389 18

22.

3. новембра 1836. -- Лезер Исаковић молн кнеза, да му продужи рок исплате од 600 дуката, што дугује децама (!) почившег Г. Коце Марковића још за 6 месеца. Ако по истеку тога рока не исплати, нека кнез учини с њим шта хоће. (Држ. Арх., Јевр.)

23.

6 новембра 1836. молн Озер Аврам Русо кнеза Милоша да му издејствује валпату дуга од 800 форинти од Г. Грујовића. Ову је суму Русо дужан Конортићу, али се коме, по одобрењу Управе Београда, могао користити три месеца. У међувремену Грујовић купи кућу и да би всту исплатио тражи зајам тих 800 фор. од Руса на три месеца. Рок истиче, а Грујовић не плаћа. (Држ. Арх., Јевреји).

24.

28. новембра 1836. обраћа се Беџамин Пинто »из Сарајева« књазу Милошу следећом молбом: »Јошт у време Сулејман Паше, кад сам се ја овде у Београду у делима моје трговине за неколико времена бавио, догодило се да је еспап мој, који је из места пребивања мог Сарајева у Ваљево донешен, и отуда к Београду оправљен био, у путу међу Ваљевом и Београдом од зли људи дочекан и разграбљен био. Ја сам се, као што се може бити Ваша Светлост опомиње, с тужбом мојом и с препоруком тадашњег кадије београдског к Вашој Светлости обратво, молвнши се да би се кривци они пронашли и да се мени штета моја накнади или поробљени еспап потраг врати. Ваша је Светлост мени на то премјлостиво обећала да ће ствар исту дати испитати и да ја спокојан бити могу будући да ће штета моја без сумње бити накнађена. Наскоро затим отидем ја по делима моје трговине у Румелију, а отуда вратим се мојој домовини у Сарајево, и таквим начином буде ствар она мало по мало сасвим заборављена, нити сам ја од оног времена кадгод више имао прилике Вашој Светлости појавити се, а писам хтео на досађивати со твм.

Ив сад не досађујем нити штогод од овога тражм; но будући да, у позној всћ старости мојој, намеравам поћи на пут у Јерусалим, тако прекорво молвм В. Светлост, да би се смилovali мали дарак и милостињу дати ми у помоћ к путу и намеренију мом, а покрај тога и мало писмене препоруке, јербо сам тврдо уверен, да ће ми милостива реч и препорука В. Светлости, свуда уважена и поштована, бити у помоћи«. (Држ. Арх., Јевр.)

25.

21. јуна 1837. пишу виђенији београдски Јевреји кнезу Милошу: Поводом тим што бивши рабниер обштества нашег ког нас је и сама Ваша Светлост на смирејше прошенје наше мило-

ство ослободити благоизволила, не само не удаљава се од својства рабниера, по на против тога, желећи себе дубље овде укorenити, сабрао је јуче најспромашивије членове обшества нашег уговарајући да му они даду своје подписе како су с њим задовољни, наводећи им да је то и височајна Ваше Светлости воља; нашли смо се принуђени Вашу Светлост ево и поворително обезпокојавати с отменом учтивости пристунајући вам скуг и светлу Десвицу пољубити, препокорно молећи да би се милост Ваше Светлости и у овом случају постојало над нами излила, решително забраивши овако худог карактера човеку нашим закон давцем и жертвеником у будуште бити. — Очекујући всемилостивјејшега решења, пребивамо с отменим високопочитањем Ваше Светлости всемилостивјејшега Господара препокорни

Мордехај Јоханан Бехар Хајим	Јосиф В. Аврам
Аврам В. Озер	Давид Сузин
Моша Фархи	Јицар Сам. Давид Амар
Аврам Јуда Сузин	Моше Соломон Коен
Мешулам А. Леви	Хајим В. Аврам
Јаков Бехар Давид Русо	Моша Јуда Сузин
Јаков Моше Коен	Озер В. Аврам
Нахман В. Озер	Јисраел Јуда Сузин
Самуел Аврам Русо	Рубен Моша Фархи
Соломон Леви	Моша Калдерон
Исак Фархи	Исак Јаков Коен
Јаков В. Шеломо	Гершон Вераб
Озер Аврам Русо	Моша Аврам Русо
Менахем Давид Амар	Озер В. Нахман

(Држ. Арх., Јеврејн).

26.

22. јуна 1837. Исправничество Округија Београдског пшечкњазу: »Лезер Евреј познати Вашој Светлости, предсто је Исправничеству овом поради пасоша за иселеније с фамилијом у Видин и довео чауша обшества њиног сведочајства ради, да он није ником дужан.

Но будући је Лазар од толико година већ у Србији, то му није могло Исправничество ово одобрити да се исели, по усудује се оно предворително о томе Вашу Светлост всеподавијејше упитати«.

22. јуна 1837. Кнез Милош одговара из Толчидера: »У одговору на рапорт Исправничества од данашњег бр. 2165. којим чини представљеније за Евреја Лезера да му се даде дозвољеније из Србије у Видин иселити се, препоручујемо Исправничеству да нам постога Лезера овамо пошље«. (Држ. Арх., Јевр.)

27.

1. фебруара 1838. Фирма Куме Аврамови Синовци — Аврам

Сузин Братија моли кнеза >руко-помоћ за једну годину дана то јест 2000 комада ћесарских дуката и велмо две хиљаде дуката.

28.

3. септембра 1838. пише Чылабон Озер кнезу Милошу: >Као што је В. Светлости познато да сам ја долуподписати са знањем В Светлости дућан наследника почив. Наума Ичка за 40.000 гроша купио, за који ми дућан сада В. Светлост преко ађутанта свога полковника Вула Глигоријевића 45.000 гр. даје па да се до Митрова дне из истога дућана изселим. И ја се тој жељи В. Светлости ни најмање не противим; само се усуђујем всепокор-њејшим прошенијем овим учтиво В. Светлости представити да сам ја од Димитрија, сина поч. Наума Ичка, батал еспапа које каква у вредности до 7000 фор. сребра пазарио с тим условијем да ми он више пут поменути свој дућан, који сам ја позвије узевши новце под интерес и плативши до сада 5000 гроша интереса на њи купио, под кирију за 5 год. дана даде, да у њему седим и еспап од њега купљени распачам, и тако с њим под овде наведеним условијем пазар учиним. Сад пак, као што сам рад жељу В. Светлости испунити, мораћу, кад се станем о Митрову дну селити и купљени батал еспап из дућана износити, на ком сигурно, кад га на другом месту продавати станем и штете најмање до 20.000 гр. претрпити морам; а они 5000 гр интереса који сам на паре с којима сам дућан купио дао, чини свега 25.000 гроша. Зато се с гљубочајшим страхопочитанијем колено преклоно усуђујем В. Светлост молити да би ми се ова штета у колико толико накнадила од куд ни буд, или ако ми се накна-двти не би могла, то онда да се овај који у дућан, у ком сада седим, дође, онога еспапа ког сам ја од Димитрија узео по ону цену по коју сам га и ја примио прими, да га он, поред осталогa свога еспапа, као што сам и ја у намери био, распача; јер ако ми се које год од овога двога не учини, ја ћу морати, због ове штете најдуље до в. Матри дана пропасти, тако да ћу прину-жден бити другога служећи деди мојој припитаније набављати.

(Држ. Арх., Јевр.)

